

NOVES PERSPECTIVES DE L'INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA DE BARCELONA*

Ramon Alberch i Fugueras**

Ramon Grau i Fernández***

L'Institut Municipal d'Història, ideat i impulsat d'ençà de l'any 1943 per Agustí Duran i Sanpere, desplegà fins a la seva disgregació, l'any 1959, una activitat general centrada en les prospeccions arqueològiques i les restauracions monumentals al Barri Gòtic, i en la divulgació de la història de la ciutat a través de Ràdio Barcelona. Val la pena de ressaltar l'eficàcia d'aquestes directrius de Duran, en temps de dura repressió de qualsevol signe de vida política autòctona, i la seva capacitat de connectar amb la sensibilitat popular i d'alimentar regularment aquest barcelonisme, en part supletori de l'impracticable catalanisme i en part hereu de l'antic municipalisme.

La jubilació de Duran i Sanpere facilità la separació entre l'Arxiu Històric i el Museu d'Història, aquest amb les activitats arqueològiques, de manera que els responsables de ambdues institucions s'esforçaren a suplir cadascú per la seva banda els buits deixats per la manca d'un programa d'objectius i activitats conjunt. En aquest context, la partició poc meditada del patrimoni, tan sensible per exemple en el cas de

les col·leccions de pintures, de ceràmica, de plànols i de gravats, obria la porta a la duplicació d'alguns serveis, i possibilitava el disseny de polítiques de publicacions erudites i de divulgació separades. Aquestes iniciatives no foren pas la millor forma d'aprofitar la sempre escassa dotació econòmica per a les institucions de cultura. Al contrari, dificultaren l'adaptació progressiva a una demanda ràpidament canviant i evidenciaren la necessitat de modernitzar uns serveis que no podien dissimular de cap manera l'envelliment de les instal·lacions, tant des del punt de vista merament físic com des del programàtic.

Malgrat el creixement extraordinari del nombre d'usuaris dels diversos serveis, malgrat la proliferació d'activitats i malgrat les sèries de revistes paral·leles d'investigació el pes relatiu de l'Ajuntament de Barcelona en l'esfera de la producció de coneixements històrics i de la divulgació va minvar respecte als temps anteriors. L'estancament, i fins i tot el retrocés de les institucions municipals dedicades a la promoció històrica, no només respecte a la Universitat, sinó també en relació amb institucions com els col·legis professionals (arquitectes, advocats, aparelladors) és més sensible pel fet d'haver coincidit amb un període de desvetllament de la cultura ciutadana i d'una popularització de la història en totes les seves formes.

Amb la reinstauració de la democràcia s'inicià un cert redreçament —estructuració del sistema arxivístic, impuls als programes museològics i museogràfics, intensificació de les activitats arqueològiques— que han tardat a fructificar per la necessitat municipal d'atendre altres prioritats polítiques i culturals, però que han assentat les bases per a la revitalització de l'Institut Municipal d'Història.

* Aquest text resumeix part d'un document més ampli, titulat "Institut Municipal d'Història. Objectius, programes i òrgans", que s'ha elaborat per tal de formalitzar la constitució de l'Institut dins l'organigrama general de l'Ajuntament de Barcelona. Es tracta del resultat d'un treball en equip, sobretot pel que fa a l'organització concreta i les funcions dels diferents òrgans. En aquest sentit cal donar les gràcies als directors dels centres de l'Institut: Manuel Rovira, director de l'Arxiu Històric de la Ciutat; Oriol Granados, director del Centre d'Arqueologia de la Ciutat; Antoni Nicolau, director del Museu d'Història de la Ciutat; i Assumpta Escudero, directora del Museu Monestir de Pedralbes.

** Director comissionat de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

*** Director de Projecte. Institut Municipal d'Història de Barcelona.

EL PROCÉS DE MADURACIÓ DEL PROJECTE INSTITUCIONAL (1991-1994)

La configuració orgànica de l'Àrea de Cultura aprovada l'any 1989 creava el Centre Gestor de Museus i de Patrimoni Cultural, i dins d'aquest, el sots-sector Institut Municipal d'Història, integrat per l'Arxiu Històric, el Museu d'Història, el Centre d'Arqueologia, el Museu Monestir de Pedralbes, el Museu Verdaguer, el Gabinet Postal i el Gabinet Numismàtic. Amb tot, aquest plantejament va rebre l'impuls definitiu quan en el marc de la remodelació derivada de les eleccions municipals del mes de maig del 1991, el dia 4 d'octubre següent va ser aprovat el nou organigrama de l'Àrea de Cultura, i per tant la figura de l'Institut Municipal d'Història. La nítida voluntat política de dotar aquest organisme de la força suficient per fer front als nous reptes externs va donar lloc al nomenament del regidor Joan Fuster i Sobreperere com a responsable polític del projecte, i posteriorment d'un comissionat per tal d'executar les directrius acordades.

En definitiva, l'acte de 1989 i, sobretot, l'impuls del 1991 s'han de situar en el context d'una voluntat política: reagrupar els òrgans municipals dedicats a la investigació històrico-arqueològica, a la custòdia, tractament i exhibició pública de materials històrics i a la divulgació de la història de Barcelona. La tria del nom tradicional d'Institut Municipal d'Història servia per indicar clarament la intenció de recuperar la perduda coordinació directa entre tots aquells òrgans i de conformar una entitat amb capacitat suficient per respondre als reptes que ha anat marcant el llançament internacional de la ciutat de Barcelona com una metròpoli competitiva, dotada d'un nivell d'equipaments equiparable al de les grans urbs europees, però amb l'important valor afegit del seu patrimoni històric singular.

Com és lògic, els òrgans i el personal reunits en el refundat Institut Municipal d'Història assumeixen plenament aquest repte de competitivitat, i ho poden fer amb la força que els dona el fet d'haver estat reconeguts com a hereus legítims d'una tasca desenvolupada al llarg de tant de temps; una tasca inseparable, de fet, de la mateixa existència de la corporació municipi-

pal i encarrilada en el passat per figures tan importants com Pi i Arimon, Carreras Candi o Duran i Sanpere.

A partir d'aquests darrers actes, i prenent com a punt de referència els principis que havien inspirat l'organització de l'Oficina d'Investigacions i Publicacions Històriques de 1917 i la del primer Institut Municipal d'Història de 1943, a més de les experiències de funcionament disgregat dels anys 1960-1989, ha anat madurant una proposta concreta d'organització de la nova entitat. Aquesta es basa en la reconstitució d'uns serveis centrals destinats a fer-se càrrec de les tasques comunes a dos o més dels òrgans aplegats dins l'Institut i dels nous projectes no vinculats en particular a cap d'aquests, i en la redefinició dels quatre pilars fonamentals de l'entitat, que són l'Arxiu Històric de la Ciutat, el Centre d'Arqueologia de la Ciutat, el Museu d'Història de la Ciutat i el Museu del Monestir de Pedralbes, dedicats sobretot al tractament, conservació, classificació i explotació del patrimoni històric.

La integració de l'Institut dins el Centre Gestor de Museus i Patrimoni Cultural garanteix la bona orientació i l'eficàcia de les actuacions perquè les articula de manera significativa dins la rica i diversificada oferta cultural de l'Ajuntament de Barcelona. D'una altra banda, la constitució del mateix Institut com un sector amb veu i personalitat pròpies confereix una forta cohesió a les diverses actuacions municipals sobre el patrimoni cultural de caràcter històric.

LA REDEFINICIÓ D'OBJECTIUS DINS UN NOU CONTEXT CULTURAL

L'Institut i la gestió del patrimoni cultural

El vell Institut Municipal d'Història va ser construït acumulativament des del principi de segle en un ambient cultural prou sensible al prestigi de la memòria històrica i gràcies a la confluència entre uns impulsos polítics discontinus i les quotidianes opcions tècniques dels historiadors situats al front dels òrgans municipals de cultura. Com a resultat d'aquest treball, el nou Institut es troba ara en una posició molt destacada entre les institucions barcelonines pel que fa a la relació amb el patrimoni històrico-monumental de la ciutat.

L'Institut assumeix plenament les responsabilitats derivades de la ubicació física dels seus òrgans i del control consegüent sobre algunes peces fonamentals del teixit històric i monumental de la ciutat; i especialment, assumeix el que això significa en un clima de renovació del concepte de patrimoni cultural.

Pel que fa a la ubicació dels òrgans tradicionals de l'Institut, és evident que el Barri Gòtic inclou la part més significativa de les institucions barcelonines dedicades a l'estudi de la història de la ciutat, amb el *continuum* d'equipaments culturals centrat per la Catedral: Arxiu Catedralici, Arxiu Històric de la Ciutat, Arxiu Diocesà, Arxiu Fotogràfic Mas, Museu d'Història de la Ciutat, Centre d'Arqueologia, Museu Marès i Museu Diocesà.

La imbricació física entre totes aquestes i altres entitats damunt el mateix solar on va néixer i desenvolupar-se la ciutat de Barcelona des del temps dels romans, obliga a procedir a una articulació harmònica del conjunt, atenent no sols a la funcionalitat interna de cada centre sinó a la seva projecció exterior i a la combinació dels efectes respectius en una imatge global. La recent agregació al conjunt dels òrgans de l'Institut del monestir de Pedralbes, un altre paisatge històric de la més gran significació, accentua dins la nostra entitat la preocupació per les funcions de gestió del patrimoni monumental.

Paral·lelament, la definició de l'Institut com a institució que aglutina òrgans amb funcions específiques en els àmbits de l'arxivística, l'arqueologia, la biblioteconomia i la museologia ha de permetre operar de manera coherent i integradora en el món del patrimoni cultural. A instàncies de la UNESCO, en la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural de 1972, s'ha desenvolupat una potent reflexió teòrica que defensa la concepció integral del patrimoni cultural i natural en la mesura en què les obres de l'home i les de la natura són indissociables i conformen un únic patrimoni de la humanitat.

D'acord amb aquestes premisses, l'organització i els programes de l'Institut hauran d'assumir la renovació de les fórmules de gestió del patrimoni atenent les següents consideracions:

a) la necessitat d'avançar cap a una interpretació integradora del patrimoni cultural i natural, amb una clara voluntat de contextualització territorial;

b) la integració del sector del patrimoni cultural en el disseny i la planificació de les polítiques culturals d'àmbit local i nacional;

c) l'assumpció de la utilitat del patrimoni en una societat on s'està produint un increment del temps lliure i del nivell cultural dels ciutadans i on el patrimoni esdevé un element fonamental en la conformació de la consciència social i cívica;

d) la paral·lela assumpció de la dimensió econòmica i de desenvolupament territorial que pot afavorir una política integradora del patrimoni cultural.

En el cas concret de l'Institut Municipal d'Història, la seva conformació orgànica de base aporta un camp de treball d'una interdisciplinarietat i cohesió molt remarcables. L'Arxiu Històric, el Museu d'Història, el Centre d'Arqueologia i el Museu Monestir de Pedralbes són quatre centres molt específics, cadascun dels quals posseeix un camp d'actuació, una concepció del seu paper dins la societat i una pràctica que els són propis. Al mateix temps, són centres estrictament complementaris, en la mesura que les seves funcions, imbricades en el món de la cultura, giren totes al voltant de la preservació de la memòria històrica i la seva difusió, i incorporen l'ampli ventall de tècniques ideades per a aquestes dues finalitats.

La suma d'un conjunt de serveis amb funcions complementàries d'aquesta mena tan específica i alhora diversificades, fa que l'Institut estigui en bona situació per obtenir efectes multiplicadors o sinèrgics a través de la gestió integral dels béns històrics, culturals i materials. Tanmateix, la racionalitat i eficàcia d'aquesta gestió integral suposa, no només administrar millor els recursos disponibles, sinó també potenciar la rendibilitat d'un sector que ha de ser capaç de generar recursos propis mitjançant el foment de la col·laboració amb centres afins i l'obertura cap a modalitats més dinàmiques, com ara el sector del denominat turisme cultural. En aquest sentit, la recuperació i difusió de la història de la ciutat s'ha de situar en el context d'una estratègia cultural d'abast global que singularitzi l'oferta específica i la potencialitat d'aquest sector de patrimoni.

És evident que el marc d'actuació de l'Institut no es pot cenyir a l'àmbit estricte del municipi actual de Barcelona i que sovint es veurà forçat a eixamplar el seu objecte d'estudi a un espai geogràfic més ampli, per tal de no limitar artificialment el seu camp natural de treball. Afrontar, per exemple, l'estudi de l'etapa medieval de la ciutat implica immediatament tenir en compte les àmplies competències polítiques del govern municipal de Barcelona en el Principat de Catalunya. Més en general, per la seva condició de ciutat important dins la xarxa internacional, Barcelona és un objecte històric plenament inserit en els àmbits ibèric, mediterrani i europeu, i l'Institut ha de treballar en totes aquestes perspectives.

Finalment, la definició de l'abast i els objectius de l'Institut ha tingut en compte les directrius emanades de la legislació catalana i espanyola en la matèria, com també les reglamentacions específiques de Barcelona. En aquest sentit cal tenir present que el marc legal bàsic el constitueix la Llei de Patrimoni Històric Espanyol (16/1985, de 25 de juny), la Llei catalana d'arxius (6/1985, de 26 d'abril), la Llei catalana de Museus (7/1990, de 2 de novembre) i la Llei catalana de Biblioteques (4/1993, de 18 de març), amb els seus corresponents desenvolupaments normatius, i finalment la Llei de patrimoni cultural català (9/1993, de 30 de setembre).

Opcions per a la racionalització estructural

L'Institut parteix de quatre bases sòlides, que són els seus òrgans principals, els més antics i emblemàtics: Arxiu Històric, Museu d'Història, Centre d'Arqueologia i Museu Monestir de Pedralbes. Ara bé, tot respectant l'acusada personalitat de cadascun d'ells, la situació heretada obliga a redefinir amb precisió els papers respectius, amb l'objectiu d'evitar l'existència de duplicitats innecessàries en els serveis.

D'ençà del relançament de l'Institut al principi del decenni de 1990, s'estan duent a terme les mesures de racionalització estructural següents:

a) La creació d'un únic Arxiu Fotogràfic, com a suma del fons d'imatges de l'Arxiu

Històric, del fons antic de l'Oficina Tècnica d'Imatge, de l'Arxiu Fotogràfic de Museus i dels fons d'imatges generat pel Hòlding Olímpic (HOLSA), amb la voluntat de crear un servei especialitzat en el recull, documentació, conservació i difusió de la imatge de Barcelona i d'intensificar l'oferta de serveis prestats al públic estudiós de la fotografia, als museus del mateix Ajuntament, a altres institucions de cultura i als usuaris en general. L'Arxiu Fotogràfic així configurat, com a part integrant de l'Arxiu Històric de la Ciutat, disposa actualment d'uns 400.000 positius i prop de tres milions de negatius. La unificació reporta, a més dels avantatges de caràcter cultural, una indubtable racionalitat econòmica, és a dir una major rendibilització dels recursos humans i una intensificació de l'explotació cultural i econòmica del fons. Tanmateix, en el vessant de servei fotogràfic, l'Arxiu impulsarà la signatura de convenis de col·laboració amb els patronats i museus concertats de la ciutat de Barcelona. Paral·lelament, s'ha establert un mecanisme de col·laboració i de transferència d'informació i de materials amb l'Oficina Tècnica d'Imatge i amb les dependències municipals que conserven petits volums fotogràfics.

b) La configuració d'una estructura de biblioteques que comprèn la Biblioteca de l'Arxiu Històric com a centre principal d'aplec de la bibliografia històrica específicament barcelonina (uns 140.000 volums actualment) i d'atenció al públic; una biblioteca especialitzada en temes d'arqueologia urbana i patrimoni històric vinculada al Centre d'Arqueologia de la Ciutat; i dues petites biblioteques auxiliars als dos Museus, estrictament lligades a les tasques pròpies d'aquests.

c) La racionalització dels fons existents a les diferents seus de l'Institut, de manera que es procedeixi a la unificació (reunificació en alguns casos) de les col·leccions documentals i d'objectes en funció de les seves característiques i procedència. Dins aquest rengle, és prioritària la reunió dels valuosos fons de mapes, plànols i gravats distribuïts fins ara entre l'Arxiu Històric i el Museu d'Història, com també les col·leccions de quadres, escultures i objectes ceràmics de les dues seus. La simplicitat organitzativa i l'interès per facilitar l'accés als usuaris reforcen l'oportunitat d'aquestes unificacions patrimonials.

En un altre sentit, cal integrar de manera seqüencial i sistemàtica el tractament dels dipòsits arqueològics que han de dur a terme el Centre d'Arqueologia i el Museu d'Història de la Ciutat. En aquest sentit, ambdós òrgans donaran prioritat als mètodes que permetin l'acumulació progressiva de la informació amb l'objectiu de conjuminar els interessos científics específics i l'assoliment d'un sistema de descripció i catalogació ampli i global.

Finalment, l'Arxiu Històric, el Centre d'Arqueologia i el Museu d'Història establiran els criteris comuns de recull, extracció i recollida de béns patrimonials (documentals, mobles) provinents de col·laboracions, compres o intervencions sempre que no estiguin regulats per la normativa vigent. En aquest sentit, el Centre d'Arqueologia de la Ciutat serà l'òrgan responsable de proposar i coordinar aquest conjunt d'operacions.

Les relacions amb l'Arxiu Municipal de Barcelona

La configuració dels serveis de l'Institut s'ha determinat tot tenint en compte l'existència d'altres òrgans del mateix Ajuntament i de la ciutat que incideixen, en mesures variables, en l'àmbit del patrimoni cultural, i especialment les relacions amb el renovat sistema municipal d'arxius.

Per decret de l'Alcaldia de 10 de desembre de 1990 va ser reconsiderada la divisió efectuada al principi de segle entre l'Arxiu Administratiu i l'Arxiu Històric i va ser restaurada la figura d'un únic Arxiu Municipal de Barcelona, compost, això sí, per òrgans diferenciats: l'Arxiu Municipal Administratiu, l'Arxiu Històric de la Ciutat i els Arxius Municipals de Districte.

Dins aquesta organització, l'Arxiu Històric de la Ciutat, que, com és sabut, comprèn altres elements a més de la documentació estrictament municipal i és part integrant de l'Institut Municipal d'Història, conserva els seus fons tradicionals i passa a beneficiar-se del treball fet a l'Arxiu Municipal Administratiu, a més de ser complementat pel servei que poden desenvolupar, en l'esfera d'influència territorial respectiva, els Arxius Municipals de Districte.

En aquest sentit, cal subratllar una gran diferència de context de l'Arxiu Històric

actual respecte al format el 1917. El primitiu Arxiu Històric derivava d'una mesura de protecció davant el progressiu desbordament de l'Arxiu Municipal per l'allau de paperassa administrativa. L'actual Arxiu Històric té un patrimoni plenament consolidat i de valor emblemàtic i disposa d'un Arxiu Administratiu que afronta, des del primer dia, la discriminació dels documents que li arriben dels arxius municipals de gestió d'acord amb el seu previsible valor històric. Les Normes reguladores de l'organització i funcionament del sistema municipal d'arxius, de 10 de desembre de 1990, i el posterior Reglament de l'Arxiu Municipal de Barcelona asseguren l'existència dels necessaris filtres de qualitat, abans de decidir la transferència de documentació cap a l'Arxiu Històric, a més de garantir l'accés públic als fons del mateix Arxiu Administratiu i dels propis dels Districtes. La construcció d'una xarxa informàtica adequada, com també l'aplicació de tècniques de reproducció modernes, permetrà a cadascun dels òrgans de l'Arxiu Municipal de Barcelona disposar de tota la informació necessària per al servei del públic.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Dins els perfils d'una organització com la que acabem de traçar, el renovat Institut Municipal d'Història pot definir els objectius i els criteris de la seva acció futura. Aquests objectius es poden classificar en els següents rengles: captació i tractament del patrimoni històric; investigació; publicacions; difusió; assessorament; i col·laboració amb altres entitats.

Captació i tractament del patrimoni històric

La primera matèria sobre la qual treballa l'Institut Municipal d'Història és el patrimoni històric constituït per documents, fons bibliogràfics, col·leccions d'objectes i obres d'art mobles, jaciments arqueològics i edificis monumentals. I no sols treballa sobre aquest patrimoni, sinó que és al voltant del patrimoni i del seu increment, de vegades previsible i de vegades fortuït, com s'ha anat construint la institució. Sens dubte, la primera funció de l'Institut i dels seus òrgans ha

estat la recuperació, captació, restauració, conservació i presentació pública de peces del patrimoni històric. La comprovada interdependència entre el patrimoni acumulat i les funcions i capacitats desplegades pels òrgans de l'Institut obliga a una seriosa reflexió per tal de no diluir els perfils consolidats per l'experiència i revalidats davant els reptes de les concepcions modernes sobre gestió integral del patrimoni històric.

Documentació municipal

El nucli originari del patrimoni custodiat per l'Institut Municipal d'Història és la documentació produïda pels diversos organismes del govern i l'administració del municipi de Barcelona des dels orígens de la institució, en plena edat mitjana, fins a la revolució de 1835. No hi ha dubte que aquest patrimoni ha de continuar en un lloc preeminent dins les preocupacions de l'entitat.

Els documents al·ludits foren segregats de l'Arxiu general de l'Ajuntament de Barcelona a partir de decisions adoptades el 1917 d'acord amb uns criteris aleshores prou justificats.

En primer lloc, la segregació documental es va produir en el context del gran creixement de l'Ajuntament de Barcelona com a entitat administrativa, procés evident des del darrer terç del segle XIX però accelerat per les agregacions municipals de 1897 i per l'impuls polític dels primers anys del segle XX. L'incontrolable augment de la documentació lligada a l'activitat recent i la insuficiència de les infraestructures arxivístiques van ser elements que aconsellaren protegir la documentació més antiga, que havia perdut ja tota significació administrativa, en un arxiu a part, més ben instal·lat.

I en segon lloc, els criteris historiogràfics del temps, en general, i la seva aplicació al cas de Barcelona, en particular, van determinar que fos considerada documentació de valor històric primordialment l'anterior a la Nova Planta de 1714-1718 i, per extensió, la del segle llarg que hi ha entre aquest trencament polític i la revolució liberal de 1835.

Els canvis en matèria d'historiografia i de tècniques arxivístiques produïts al llarg del segle XX han anat posant en relleu la insuficiència d'aquells criteris o la progressi-

va disfuncionalitat de la configuració primitiva de l'Arxiu Històric.

Durant el darrer mig segle, l'interès públic, i el de la comunitat dels historiadors en particular, ha sofert un desplaçament, o almenys una ampliació, vers els temps més recents. Això ha comportat una progressiva crisi en l'organització arxivística municipal barcelonina, amb uns símptomes que s'han anat presentant de manera gradual. En una primera fase, l'interès per l'estudi del segle XIX i de la primera part del XX va motivar un canvi en la percepció dels documents generats durant aquest temps i la seva equiparació als vells pergamins medievals com a fonts històriques, en el sentit fort de l'expressió. En una segona fase, la continuada progressió dels estudis històrics cap als temps més recents i la seva extensió a totes les facetes de la vida humana ha arribat a fer quasi impracticable o sobrer la classificació dels documents dins el rengle dels administratius o dins la categoria dels històrics.

Per tal de respondre a la demanda canviant, es van adoptar, en diversos moments, i especialment arran de la restauració democràtica de 1976-1977, mesures tendents a la transferència de la documentació municipal del segle XIX i primera del XX a l'Arxiu Històric. Les transferències realitzades, si bé van permetre l'accés a aquests fons per part dels investigadors, van tenir també la seva cara negativa. D'una banda, van representar una sobrecàrrega per a l'Arxiu Històric i van posar més de manifest una insuficiència de recursos i una obsolescència de les seves instal·lacions que ja havia esdevingut crònica. I d'una altra, van anar desdibuixant la fins aleshores relativament clara frontera cronològica entre Arxiu Històric i Arxiu Administratiu, en la mesura que aquest conservava la custòdia de fons coetanis als novament transportats a la Casa de l'Ardiaca però d'interès administratiu encara molt gran.

La resposta adequada a aquests reptes ha estat la ja consignada restauració d'un únic Arxiu Municipal de Barcelona, amb una vinculació funcional de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Com a efecte de l'operació, aquest òrgan de l'Institut Municipal d'Història queda confirmat com a entitat receptora dels documents segregats per l'Ajuntament

de Barcelona i de reconegut interès historiogràfic, prèviament filtrats en el si de l'Arxiu Municipal Administratiu, amb la intervenció pericial de representants del mateix Arxiu Històric.

Altres fons documentals i bibliogràfics

Segons el disseny originari que va anar quallant al llarg del segon quart del segle XX, l'Arxiu Històric Municipal havia de convertir-se en un Arxiu Històric de la Ciutat; és a dir, havia de ser capaç d'aglutinar al voltant dels prestigiosos documents del municipi antic altres materials adquirits en el mercat o cedits per institucions o particulars, que fossin d'interès per a la història de Barcelona. L'activitat d'Agustí Duran i Sanpere va ser molt intensa en aquesta esfera, de tal manera que l'Arxiu Històric que llegà als seus successors comprenia certament ja molt més material que els documents segregats de l'Arxiu Municipal antic.

L'esmentada escissió pràctica de l'any 1959 va generar una divisió poc raonada del patrimoni acumulat i el posterior creixement en paral·lel de fons de significació anàloga, dependents uns de l'Arxiu Històric i altres del Museu d'Història de la Ciutat.

En aquest terreny, el nou Institut Municipal d'Història es proposa prosseguir críticament les directrius d'ampliació de patrimoni marcades per Duran i Sanpere i consolidar les directrius de racionalització estructural consignades més amunt, com a tasca prèvia a l'adquisició de nous béns.

L'extensió progressiva de l'àmbit dels estudis històrics a les facetes més recòndites de la vida humana fa que pràcticament qualsevol llegat documental resulti d'algun interès per a l'Institut Municipal d'Història, i més si es tracta de documents procedents d'institucions o persones físiques que hagin actuat a la ciutat de Barcelona. L'aplicació de recursos limitats per a l'adquisició de llegats documentals i bibliogràfics i la mateixa limitació dels locals disponibles obliguen a la d'altra banda inexcusable tasca d'establir una jerarquia de valors i criteris generals per acceptar donacions i comprar col·leccions bibliogràfiques i documentals. L'elaboració d'aquests criteris, com també la seva aplicació als casos concrets que es vagin plantejant és una funció pròpia de

l'Institut Municipal d'Història, que es dotarà d'una organització específica per a aquesta comesa.

En aquest àmbit de l'increment dels fons documentals és especialment important l'esforç fet per aplegar documents lligats a la gran expansió urbanística dels darrers anys, i més concretament al projecte olímpic. La recepció i dipòsit a l'Arxiu Municipal Administratiu dels documents generats pel Comitè Olímpic Organitzador de Barcelona 92 (COOB'92) i pel Hòlding Olímpic (HOLSA), assegura a la llarga que l'Institut Municipal d'Història podrà disposar, a més dels fons estrictament municipals, de la informació més rellevant per estudiar un esdeveniment històric de gran transcendència ciutadana.

A propòsit del mateix procés, l'Arxiu Històric de la Ciutat, a través del seu Departament de Fonts Orals, ha anat més enllà de la pura recollida de documents, en el sentit de produir directament fons rellevants, com són les entrevistes realitzades dins el projecte *L'impacte dels Jocs Olímpics sobre la ciutat de Barcelona*. Aquesta innovadora directriu de producció de documents d'interès històric és assumida per l'Institut Municipal d'Història i específicament pel seu Arxiu Històric com un repte molt important de cara a l'esdevenidor.

Patrimoni arqueològic, artístic i monumental

Distribuït desigualment entre els seus òrgans, l'Institut Municipal d'Història posseeix un important patrimoni procedent de prospeccions arqueològiques antigues i recents, de la recepció de col·leccions d'objectes d'art i de la cessió a favor seu de locals de caràcter monumental.

La major part dels materials arqueològics obtinguts antigament i de les col·leccions d'objectes i obres d'art mobles és dipositada al Museu d'Història de la Ciutat, destinatari lògic d'aquesta part del patrimoni municipal per tal com és el principal òrgan encarregat de la funció museística dins l'entitat. Una part menor, ubicada tradicionalment en altres locals, i sobretot a la Casa de l'Ardiaca en funció dels antics dissenys de monumentalització d'aquest edifici, ha de ser considerada

com a integrant del mateix fons comú d'objectes susceptibles de ser exhibits en el context d'un museu d'història de la ciutat. La destinació física d'aquests objectes depèn de la definició i plasmació del projecte del renovat Museu d'Història de la Ciutat, competència de l'Institut Municipal d'Història en conjunt.

Així mateix, la política de captació d'altres objectes d'interès artístic o històric serà funció del projecte de Museu d'Història de la Ciutat. Com en el cas dels documents i llibres, per a la recepció de col·leccions ofertes en donació o en venda, es procedirà en aquest camp a fixar una jerarquia de valors i uns criteris generals que caldrà adaptar als casos concrets que es vagin plantejant.

Dins l'Institut Municipal d'Història, el Centre d'Arqueologia de la Ciutat és l'òrgan competent en l'àmbit de les prospeccions arqueològiques, de manera que per aquesta via genera les instal·lacions *in situ* i els materials susceptibles de ser integrats al Museu d'Història de la Ciutat.

Pel que fa al patrimoni monumental, l'Institut Municipal d'Història disposa del conjunt de les Cases de l'Ardiaca i del Degà i el tram de muralla annex; les magnífiques restes del Palau Reial Major, a la plaça del Rei, amb l'afegit de la traslladada Casa Clariana-Padellàs, i el subsòl excavat entre aquesta i el Museu Marès; i del conjunt monàstic de Santa Maria de Pedralbes. El conjunt de la Casa de l'Ardiaca i locals annexos, en procés de remodelació arquitectònica, serà destinat principalment a hostatjar, com fins ara, l'Arxiu Històric de la Ciutat. La Casa Clariana-Padellàs queda disponible per al projecte renovat de Museu d'Història de la Ciutat. Tant les restes del Palau Reial Major com el monestir de Pedralbes tenen, a banda de la seva vàlua artística de primer rengle, un prestigi com a llocs històrics que cal preservar i potenciar a través de les concepcions museològiques adequades.

Investigació

La investigació històrica ha estat indisso- lublement lligada al procés que portà des de la formació de l'Arxiu Històric de la Ciutat fins al moment actual, com ho testimonia el nom primitivament triat d'Oficina d'Investigacions i Publicacions Històriques.

Amb el temps, les tasques d'investigació s'han anat diversificant, i al costat de la primitiva especialització medievalista s'obriren els nous fronts de l'arqueologia clàssica i, molt més tard, els de l'estudi dels temps moderns i contemporanis. Aquestes tasques s'exerceixen tradicionalment a través dels òrgans específics, i molt en especial a través de l'Arxiu Històric i del Centre d'Arqueologia, el primer sobretot en forma d'atenció al públic extern i el segon de manera directa a través de les seves prospeccions i campanyes.

Els serveis centrals del nou Institut facilitaran, en tot cas, la prossecució de les línies de treball encetades pels diferents òrgans i la col·laboració entre tots els seus membres, com també la relació amb altres institucions interessades en la recerca. A més, l'Institut mirarà d'afavorir una distribució més equilibrada dels esforços de recerca entre les diverses etapes i facetes de la història barcelonina i, al mateix temps, de localitzar els punts foscos o controvertits dins la historiografia existent, per tal d'establir programes d'actuació estratègica que aglutinin els esforços dels historiadors integrats de la mateixa institució.

En la mesura que la recerca històrica és en gran part funció de decisions personals dels investigadors, l'Institut procurarà estimular, orientar i coordinar les recerques individuals i, a través de les activitats del personal investigador adscrit als seus òrgans, mirarà d'encarrilar també els treballs d'altres historiadors no directament vinculats a la institució però atrets per Barcelona com a objecte d'estudi. A més de les normals facilitats d'accés a la documentació custodiada pels diversos òrgans de l'Institut, aquest suport institucional comportarà l'articulació d'un sistema de beques, en la mesura de les possibilitats econòmiques i d'acord amb les prioritats establertes internament i consultades amb altres centres d'investigació.

L'Institut pretén constituir-se en referència estable per a la comunitat dels historiadors i investigadors d'altres branques interessats en l'estudi de la ciutat de Barcelona. A tal efecte, són organitzats periòdicament els Congressos d'Història de Barcelona, dels quals ja s'han fet tres edicions, els anys 1982, 1985 i 1993. Així mateix, l'Institut organitzarà o col·laborarà

en l'organització de reunions científiques de caràcter més monogràfic.

A través del Seminari d'Història de Barcelona, l'Institut oferirà canals de difusió de les investigacions en curs i de col·laboració amb altres institucions dedicades a la recerca i organitzarà regularment activitats orientades a la formació del personal investigador.

Publicacions

Des dels temps de la mencionada Oficina d'Investigacions i Publicacions Històriques de 1917, hi ha hagut, en el si de la nostra entitat, un considerable esmerç d'esforços en pro de l'estabilització d'un programa de publicacions. No obstant els estimables fruits recollits en forma de publicació de sèries documentals, de revistes periòdiques i de monografies, des dels temps de la reinstauració de la democràcia, amb el col·lapse final de les darreres sèries periòdiques, ha estat sentit com a prioritari, i cada vegada més urgent, el disseny d'un programa integrat per a les publicacions municipals de caràcter històric.

Arran de la refundació de l'Institut Municipal d'Història, un dels primers problemes afrontats, que afecta molt directament el programa de publicacions, ha estat el de la imatge de l'entitat, que ha estat objecte d'un treball exhaustiu en col·laboració amb l'estudi de disseny gràfic Zimmermann Associats, S.L. A propòsit d'aquest treball de fixació dels senyals d'identitat corporativa, l'Institut ha exercit ja les seves funcions d'impuls i coordinació de les iniciatives dels seus òrgans, de tal manera que ha quedat definida una tipologia de publicacions que comprèn un ampli ventall, algunes d'elles amb antecedents clars i altres de nova factura.

Dins d'aquest ventall, hi són contemplades publicacions de caràcter divulgatiu i altres de caràcter científic o fins i tot estrictament tècnic. El pes de cadascun dels tipus variarà, lògicament, d'acord amb la peculiar funció de cadascun dels òrgans de l'Institut, però el seu enquadrament dins d'un disseny integrat en garanteix la correcta percepció per part dels usuaris.

Els productes de divulgació, més usualment associats als Museus, comprenen des

de les guies breus a petites monografies temàtiques, passant per llibres de butxaca dedicats a l'explicació d'edificis i monuments concrets o a la proposició d'itineraris.

Entre els productes tècnics hom pot destacar l'edició de les Memòries periòdiques de l'Institut i les Memòries d'Excavacions del Centre d'Arqueologia de la Ciutat.

Com a efecte de la definició de directrius de recerca i del suport als investigadors, l'Institut projecta la publicació de monografies i l'edició dels treballs presentats als Congressos d'Història de Barcelona i a les altres reunions científiques patrocinades pel mateix Institut.

La instal·lació dins l'Arxiu Històric de la Ciutat del Departament de Fonts Orals ha donat lloc a l'edició d'una revista semestral especialitzada, feta en col·laboració amb la Universitat de Barcelona i titulada *Historia y Fuente Oral*.

La revista semestral *Barcelona. Quaderns d'Història* és l'òrgan d'expressió més general del treball científic desenvolupat per les dependències de l'Institut i pels investigadors que hi treballem, oberta a més a tots els estudiosos especialitzats en la nostra ciutat.

Finalment, l'Institut produirà un *Full informatiu* per donar a conèixer el conjunt de les seves activitats i publicacions.

Difusió de la història de Barcelona

L'Institut Municipal d'Història canalitza les tasques de difusió de la història de Barcelona molt específicament a través dels seus museus, i més en concret a través del Museu d'Història de la Ciutat, que té una important trajectòria en aquesta esfera. El nou Institut mirarà de recolzar i promoure els programes de difusió de cadascun dels seus centres, començant pel disseny de les exposicions permanents que formen el cor dels Museus i les exposicions temporals que renoven l'oferta orientada als ciutadans i als turistes.

Per a la informació sobre les activitats orientades a aquests grups socials, l'Institut disposa del local de la planta de la Baixada de la Llibreteria núm. 9, instal·lat en un dels accessos més emblemàtics al conjunt del Barri Gòtic. A través d'aquest servei, el personal de l'Institut no sols orienta els usuaris cap a les activitats de caràcter més estricta-

ment divulgatiu –visites a museus i exposicions, itineraris– sinó que els ofereix un contacte amb el món de la recerca, a través de les publicacions pròpies de l'organisme municipal, que hi són exhibides.

A més de la ja consolidada relació entre els centres d'ensenyament de la ciutat i els Museus, l'Institut organitzarà, a través del Seminari d'Història de Barcelona, activitats orientades als educadors, en forma de cursos, cicles de conferències, seminaris o tallers.

Assessorament a l'Ajuntament i a altres entitats

L'Institut ha de ser també un element d'assessorament i de suport a les activitats que en el camp del patrimoni històric s'enduguin des de qualsevol òrgan dependent de l'Administració municipal de Barcelona. Paral·lelament, l'Institut haurà d'oferir els seus serveis a entitats locals que tinguin interès per incidir, d'una manera o altra, en el camp de la història.

Dins d'aquesta esfera de competències genèriques, l'Institut considera essencial l'assessorament, a través d'algun dels seus òrgans o mitjançant la coordinació de dos o més, en tots els casos de recuperació de patrimoni històric, sigui aquest documental, arqueològic o monumental. Pel que fa al treball intern en l'Ajuntament, l'Institut Municipal d'Història, com a entitat especialitzada en l'aplec, tractament, estudi, conservació i difusió de patrimoni històric municipal, ha d'estar present activament en totes aquelles intervencions dels serveis municipals que incideixin en aquest patrimoni o tendeixin a incrementar-lo a través de la inclusió en el catàleg monumental o per altres vies. Pel que fa a altres entitats, les tasques d'assessorament exercides per l'Institut, a més d'informes o dictàmens fets a demanda d'aquelles, tendeixen a confondre's amb els programes regulars de difusió i amb els que tradicionalment han anat sovintejat, a propòsit, sobretot, de les prospeccions i descobertes arqueològiques.

També en relació amb l'Ajuntament, l'Institut ha de col·laborar en l'organització de conferències i cicles de difusió institucional de la història de la ciutat, com ara la Conferència Anual de l'Onze de Setembre, i

en les activitats impulsades des de la Regidoria de Relacions Institucionals i des de l'Institut Municipal d'Educació. Igualment, ha d'estar present en els programes generals de l'Ajuntament en matèria de recerca, com és el cas dels Premis Ciutat de Barcelona i, més concretament, el Premi d'Història Agustí Duran i Sanpere.

Finalment, l'Institut haurà d'intensificar el seu assessorament i suport a les activitats organitzades des de les Regidories de Cultura i d'Edicions i Publicacions en el sentit de coordinar les activitats que es duguin a terme des d'ambdues àrees municipals: conferències, exposicions i, sobretot, publicacions.

Com a darrera reflexió organitzativa, molt lligada a aquesta esfera de l'assessorament i la col·laboració externa, es proposa estudiar la viabilitat de crear un Consell Científic de l'Institut, que permeti aplegar les persones i les entitats més competents sobre la història de Barcelona.

Coordinació amb altres entitats i institucions

A banda de la necessària coordinació amb els equipaments culturals ubicats al Barri Gòtic, que ja hem explicat anteriorment, l'Institut ha de potenciar les seves relacions amb institucions i centres externs amb els quals hi hagi una coincidència programàtica o d'objectius. Així l'Institut establirà relacions estables amb altres institucions preocupades per l'actuació integral sobre el patrimoni històric (Centre d'Estudis i Recursos de la Diputació, Ajuntaments de Sant Boi, Martorell i Gavà, Mancomunitat de les Valls d'Àneu, entre altres) i signarà convenis de col·laboració amb aquells centres estatals o estrangers que tinguin un camp d'actuació coincident.

Pel que fa als arxius, i a banda de la integració funcional de l'Arxiu Històric en l'Arxiu Municipal de Barcelona, caldrà una coordinació efectiva amb els altres arxius històrics més rellevants de la Ciutat (Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Diocesà i Capitular, Arxiu Històric de Protocols, Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes) com també amb l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb l'objectiu d'establir programes de catalogació i publicació comuns, i formular un

programa de recuperació del patrimoni documental potent i racional. En el cas de les biblioteques i hemeroteques la política de col·laboració i de connexió de fons (*Catàleg Automatitzat de Publicacions Seriades, CAPS*) s'haurà de dur a terme preferentment amb la Biblioteca General de l'Ajuntament, la Biblioteca Arús, la Biblioteca Figueras i el Centre de Documentació de l'Ateneu Enciclopèdic Popular –atès que incideixen en fons de temàtica comuna–, amb la Biblioteca Nacional i les biblioteques universitàries, i amb l'Hemeroteca Nacional i la de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Paral·lelament, el Centre d'Arqueologia, el Museu d'Història i el Museu Monestir de Pedralbes mantenen tradicionalment una estreta relació amb òrgans afins d'arreu de l'Estat i de l'estranger. En el cas del Centre d'Arqueologia la relació més intensa s'ha de donar amb la Societat Catalana d'Arqueologia, amb els serveis afins de les ciutats de Tarragona i Lleida, i sobretot amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat, donat que, com que l'activitat arqueològica matèria de competència exclusiva de la Generalitat, caldrà articular els mecanismes de relació que permetin una major operativitat amb relació a les tasques d'estudi, arqueologia preventiva (prospecció i sondeig) i inspecció.

En aquest sentit cal remarcar la necessitat que el Museu d'Història aprofundeixi la seva col·laboració amb el Centre de Cultura Contemporània –amb el qual se signà el 1992 un conveni de realització conjunta d'exposicions–, amb el Museu d'Arts, Indústries i Tradicions populars, el Museu Marès, el Museu Arqueològic, el Museu Marítim, el Museu Nacional d'Art de Catalunya i el futur Museu d'Història de Catalunya, i que paral·lelament la seva adhesió a l'Associació Europea de Museus de Ciutats permeti connectar amb centres que tenen objectius i problemàtiques afins i valoritzar així l'oferta museística, artística i monumental de la ciutat de Barcelona.

Finalment, hi ha altres entitats i institucions de la ciutat o de Catalunya amb les quals caldria signar convenis de col·laboració en atenció a l'elevat grau de coincidència en les formulacions de les polítiques culturals respectives. En aquest sentit, i en una primera relació aproximativa, sembla imprescindible formalitzar les relacions amb el Centre Europeu del Patrimoni, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Catalunya, l'Associació d'Arxivers de Catalunya, la Fundació Institut del Cinema Català, el Centre d'Estudis Metropolitans, com també amb altres centres universitaris, i paral·lelament rendibilitzar els nombrosos convenis que els darrers anys ha signat l'Ajuntament amb les universitats catalanes i altres entitats públiques i privades.⁽¹⁾

(1) El lector interessat a aprofundir en l'evolució històrica de l'Institut Municipal d'Història i en les orientacions modernes sobre gestió del patrimoni cultural que han inspirat la nostra reflexió teòrica i les opcions pràctiques expressades pot acudir als següents treballs. Pel que fa a les anteriors formulacions de l'Institut, a més dels materials recollits en aquesta secció monogràfica de la revista, són essencials: MIRET I SANS, J.; MASSÓ I TORRENTS, J.: "Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar a l'Excel·lentíssim Senyor President de la Diputació de Barcelona, sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya i la conveniència de la seva millor instal·lació", *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, III (1909-1910), p. 25-34; els treballs de l'Oficina d'Investigació i Publicacions històriques, dins *Recull de documents i estudis*, I, I (maig 1920); el discurs de DURAN I SANPERE, Agustí: "El Instituto Municipal de Historia de Barcelona a través de sus primeros cuarenta años (1917-1957)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXVII (1957-1958), p. 5-67; com també la refacció d'aquest i altres treballs del mateix autor dins: *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Curial, 1972-1975, 3 v.; i A. GALÍ: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*. Llibre XIV: *Arxius i Museus*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1985, p.126-155. Pel que fa a les concepcions sobre gestió del patrimoni cultural: QUERRIEN, M.: *Pour une nouvelle politique du patrimoine*. Paris: Documentation française, 1982, 138 p.; i més concretament els documents aplegats a *Interacció '94*, organitzada pels serveis de cultura de la Diputació, on destaquen les aportacions de Carles Vicente, Jordi Pardo i Frans Schouten.

